

ROZPACZ (181) *sb f i m*

f (148), *m* (3), *f a. m* (30); *f*: *G -y, D, I, L, V sg, N, I pl, N i A sg z przydawką w f*; *m*: *G sg -u, [G pl -ow]*; *f*: *m BielKom (1:1), BielKron (5:2)*. [Za postaci wątpliwe uznano *N i A sg z tekstów, w których nie ma zaświadczonej pewnej odmianki lub występują obie pewne odmianki. N i A sg z tekstów, gdzie występuje jedna odmianka pewna, zostały pod nią podciągnięte.*]

rof-, ros- (172), roz- (9), [rofz-].

o oraz a jasne (w tym w a 5 r. błędne znakowanie).

sg N rozpacz (26). ◊ *G rozpaczy* (42), *rozpaczu* (3). ◊ *D rozpaczy* (4). ◊ *A rozpacz* (76). ◊ *I rozpaczą* (3). ◊ *L rozpaczy* (23). ◊ *V rozpaczy* (1). ◊ *pl N rozpaczy* (2). ◊ [G rozpacz(o)w]. ◊ *I rozpaczami* (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) i XVIII w.

Zwątpienie w ratunek, utrata ostatniej nadziei; desperatio BartBydg, Vulg, Mącz, Modrz, Cn; desperatio salutis Cn (181): *Desperatio, rospacz, wanthpyenye BartBydg 40b; RejPs 71v; RejZwierz 10 marg; Dałz rość we dnie łzczepowi twoiemu/ á ráno dałz kwitnąć nalieniu twemu/ ále źniwo będzie wzięte czału vżywania/ y będzie žal z rozpaczy. BibRadz Is 17/11; Człowiek siebie niebacząc/ ludzkie złe obaczy/ Zá czym myśl nieufkromna wiedzy ku rozpaczy. GosłCast 32.*

rozpacz czyja (1): *Rořpacz Orzechowłkięgo. OrzQuin Y4v marg.*

W połączeniach szeregowych (5): *Tu wtey prořbie [ale nas zbaw od złęgo] prořfim aby Bog ocieć niebiełki raczył nas zachować od wżiřtkich zlich rzeczy/ Iako ty łą/ gniew boży/ męka piekielna/ wieczny łąd/ potępienie/ nagła łmierć/ Balwofalřtwo/ głod/ walka/ powietrze złę/ niemoczy cęifkię [!]/ rořpac [!]/ y yne złę rzeczy duřne/ y ciełefne SekłKat T2; Nie miey łofow gry na pyeczy/ Stąd pochodzą mårne rzeczy/ Záwdy kłåtwy czařowania/ Rořpaczy y zåbijånia/ Na ořtåtek y bluźnienie/ Bożey pomłty przepuřczenie. BielKom F3; A kiedy łie iåka przekazká w ich łtåråniu sřtånie/ wnet kłopot/ wnet freřunk/ wnet dziwna rořpacz nå tåkowe ludzi przychodzi. RejPos 6, 180v; GrzegřSm 55; [potym we řrodku/ łmętkow/ fråřunkow/ zåłofci/ rořpaczow pełno/ ktore z Melånkoliey łuchey od Såturnå pochodźić będą MusProgn B2v].*

[*W przeciwstawieniu*: »rozpacz ... spacz to jest nadzieja, ufnořć«: *Lecz åni one/ åni ia do rořpaczy was prowadzę/ åle do prećiwney [!] rzeczy/ do łpaczy [neologizm na oznaczenie przeciwieřstwa rozpaczy] że tåk rzekę/ to iefř/ do nådźieie/ do vfnořci/ ktora iefř cnota rořpaczy prećiwna. GrodzCzyř II 40.*]

Zwroty: »w rozpaczy być« [*szyk zmienny*] (2): *A tak czoż ia mam vdziałać vbogi nędzniczek Prawiem łie iuż vfřałowåł a w rořpaczym wřzyřthek Rejřóz F6; KrowObr 133v.*

»w rozpacz przyřć, przychodzić; ku rozpaczy, w rozpacz przychodzący« = *desperare Vulg [szyk zmienny]* (6:4;1:1): *GroicPorz c4v; A tåkież y on Saul co był w rořpacz przyřzedł/ [...] Coż gdy ktemu przydź nie mogł åby łie obaczył RejWiz 132v; BielKron 30v, 40v, 222v, 353v, 354v, 410v; Iuż gdy nå nie przydå iåkie łtråchy åbo iåkie przygody/ drzå/ płåczå/ nårzekåiå/ w rořpacz przychodzą/ mnimåiå iże iuż zginęli/ że łie iuż w niwecz obroćili. RejPos 85; HistLan Cv; PaprPan Rv; WujNT Eph 4/19.*

»wieść (a. przywieść, a. wwieść) w rozpacz, ku rozpaczy« [szyk zmienny] (2:1): *RejJóz* A3v; Ale potym zebrałszy drugie wojsko zwiódł bitwę łniami/ y dwu Krolu ich [Saracenów] w rozpacz y ku wćiekaniu przywiódł bijąc łe łniami mocnie á fthale. *BielKron* 279; *GosłCast* 32.

»wpaść (a. wpadać) w rozpacz« [szyk zmienny] (10): *GliczKsiąż* G4v, M2v; áż go [Mitrydatesa] ná ofátku Syllá poráził/ á ftąd wpadł w rozpacz y iádem łe vmorzył. *BielKron* 130; w łzczelnych rzeczách/ miey łe opátrznie/ w przeciwnych/ nie wpáday w rozpacz/ ále trway mocnie/ áż łe złe ominie *BielKron* 258, 156v, 177, 323, 362, 398v, 418.

Wyrażenie: »wielka rozpacz« [szyk: 3:1] (4): Ia o łobie to wam powiádam/ y iáwnie wyznawam/ żem ielt pełny rozpacz y wielkiéy *OrzQuin* Y4v. Cf Wyrażenia przyimkowe.

Szereg: »zła myśl ani rozpacz« (1): niechay to człowiekowi złey myśli áni rozpacz y nie czyni/ kiedy widzi iż nie może czego ná wybor dołkonále/ thák iákoby chciał/ vmieć. *GórnDworz* N3v.

Wyrażenia przyimkowe: »z rozpaczy(-u)« = *desperatione* *Modrz* (10): Nie przyftaway k iego rádzye/ Nie zá zbożec w miełzek kładzye/ Ale kogo może zbłaźni/ [...] Chocia dobrze áłbo márnie/ Potym to vpuści łnádnie/ Ali z rozpacz y vpádnie *BielKom* F2v; *RejZwierz* 10; Olbrycht łe łam z rozpacz y zábił *BielKron* 237, 95, 424; *ModrzBaz* 132v; ktory Woiewodá potym łię łam z rozpacz y ná Dzwonicy v kościołá imienia łwego obiełł. *StrykKron* 220.

~z rozpaczy czego [= ze zwątpienia o czym] (1): W łelkim pokarmem brzydzyła łe żądza ich y przybliżyli łe áż do vliczek łmierci [*Ps* 106/18]. (koment) Czulf z rozpacz y vdzrowienia. (-) *WróbŻółt* kk6v.

Wyrażenie: »z rozpaczy wielkiej« [szyk 1:1] (2): Gdy nań kłátwę dano/ z wielkiej rozpacz y łzedł ná pułczá *BielKron* 322v; Tedy łli oni z rozpacz y wielkiej krzykną: Gory przywalcie nas/ págorki przykrycie nas; ále im to nie pomoże. *SkarKaz* 7a.~

»prze rozpacz« (1): BEdą znáki ná Słóncu/ y ná Miełacu/ y ná gwiazdách/ á ná zyemi w ludzyech wćińnienie wylkye/ prze rozpacz á prze wzbudzenie łzumu morłkiego y nawáłności iego/ będą łchnąc ludzie przed łthráchem *RejPos* 4v.

»w rozpacz y« (6): gdy [*Porcja*] łtyłzáłá o zábicu męzá łwego/ chciałá łe też zábić/ á gdy nie miałá czym (bo od niey odebrano było włzytko bacząc iá w rozpacz y) dopáđzy węgla ogniftego/ ielá ie połykác *BielKron* 131v.

~ *W przeciwstawieniu*: »z dobrá wiará ... w rozpacz y« (1): Boć lepiej z dobrá wiará niż w rozpacz y zginác *RejJóz* P3v.

Wyrażenie: »w wielkiej rozpacz y« = *in suprema desperatione* *Mącz* (2): Zony dzyeci niewiáfty/ przed miałto wgnáli [*obrońcy oblężonej Gaety*]/ Ktorzy w wielkiej rozpacz y iuz z gárdly zołtáli. *RejZwierz* 13v; *Mącz* 435a.

Szereg: »w zamutku i w rozpacz y« (1): oni tedy wgnáni ludzie/ będąc w zamutku y w rozpacz y/ łobie Zakon áłbo regułę wymyłlili *KrowObr* 133v. Cf »w rozpacz y być«.~

W przen (1) :

Wyrażenie: »rozpacz dusze« (1): A obiáwić táiemnice przyiácielá/ ielt rozpacz y dułfe niełłczelny *[desperatio est animae infelicis]*. *Leop Eccli* 27/24.

Przen [czyja] (1) :

W przeciwstawieniu: »lubość ... rozpacz« (1): O pánieńftwo moie/ iuż nie zámilowáne teraz/ ále pofttradáne/ iuż nie lubośći moiá/ ále rofpáczy moiá ná któryś hak przyźzło? *LatHar* 149.

a. teol. *Zwątpienie w miłosierdzie Boże i we własne zbawienie (grzech przeciwko Duchowi Świętemu); desperatio de scelerum venia a Deo obtinenda Cn (125) : WróbŻółt kk7; RejPs* 82v; Oziwiać bliznego na dułzy/ rofzwięzuiąc iego łamnienie od rofpaczi/ á okazac mu drogę zbawieńną. *SeklKat* 12v, V; Gdy ćzié wgrzechu łmiercz załtanie A prze rozpacz niedořtanie Ani wiary ni nadzieję *RejKup* 12v, k5v, x3; Aby go [*Franciszka Spierę*] tam ludzie vczeni: abo zrofpaczy wywiedli/ abo iefliby mu się głowa fkaźiła/ lekarřtwy iakiemi vzdrowili. *MurzHist* Ev; Wiédźcie to na nás izechmy iuż vmarli Bogu/ my ktorzyłmy kolwiek/ w rofpacz to iefť do piekła sřtąpili *MurzHist* O2; Było mu to piłmo [o wskrzeszeniu Łazarza] i przedtem przywiedźiono/ łtem wykładem że się niemoże rozumieć/ o śmiérci ciełefny ale o rofpaczy/ i takich cieřkościami w iakich on był/ sktorych przed się wierny człowiek/ vfaniem w miłosierdzie pańfkié może być wywiedźion. *MurzHist* S3, E2; *MurzNT* 78v; *BielKom* D2v marg; *BielKron* 3 marg; *OrzQuin* Y; Przykład że káždy grzech bez rofpaczy bywa odpulzczon *HistRzym* 115; *KuczbKat* 425; obáčz iáka iefť moc pokuty S. ktora rofpacz oddala/ miłosierdzie otwarza/ zwiázáne wolne czyni/ piekło y czárty rozbija *SkarŻyw* 173; *ArtKanc* M17v; Coż rzekę w tey łwey trwodze? rofpacz mnie nálega/ Nádzieia ołłabiáłá *GrabowSet* K4v; Sześć grzechow przeciwko Duchowi S. [...] Rořpacz/ prozne ná miłosierdziu Bożym y niekarániu zá grzech poleganie. Poznáney prawdy nágánienie [...] *LatHar* +++2v; *WujNT* Zzzzz4.

rozpacz o kim, o czym (3): iż gdy ná cię w iákich przygodach twoich przełtráchy á wátpienia iákie przypadáią/ to iuż zrozumiełz/ iż łpráwy Duchá Bożego w tobie nie máłz: ále iuż duch łprzećiwny w wodzi cie w rořpacz á w wátpienie o Pánu twoim. *RejPos* 139.Cf »rořpacz o miłosierdziu«.

rozpacz czyja [w tym: pron poss (6), ai poss (6), G pron (1)] (13): *RejKup* h3; Gdy tak niemogł być łswy rořpaczi zwiédźion ksiádz ieden [...] chćiáł nad niem zaklinániá iako nad opętanem vżywać *MurzHist* P3, G4v, P4v, Q3v, R4v, T3v; *SkarŻyw* 168, 263 [2 r.]; *LatHar* 149; Rořpacz Iudałzowá. *WujNT* 120 marg, Bbbbb3v.

W połączeniach szeregowych (9): Tak ze teź łmierć wieczna iefť/ nieułnanie wiarą Boga ktorego zełłáł páná chriftułłá/ v łtawiczny łtrach náłamnieniu watpliwoć y rořpac dla gniewu Bożego á niewiernoć až do łmiercy. *SeklKat* R3v; Diabel ten teź nas kułfy okražaiąc łerca náłze aby nas pozarł/ wgrzechy przywodząc/ apotim wrořpac y nawieczne potępienie *SeklKat* Tv; *MurzHist* L2v; *KrowObr* B3v, 54, 65; *OrzQuin* M4v; *RejZwierc* 113v; *SkarŻyw* 263.

Fraza: »rořpacz przyszła, przypada [na kogo]« (1:1):y rořpacz przyźłá nań [na Kaima]. *BibRadz* Gen 4 arg; *ArtKanc* N14v.

Zwroty: »w rořpaczy być, chodzić, leżeć, połozony« [szyk zmienny] (3:2:1:1): *RejKup* p2v; ale iuż wtakiéi rořpaczy pokim żyw przes włzego pociełżenia będę. *MurzHist* H4v, G2v, H4; W łrodopołtną niedzielę kto łie nie wyłpowieda/ iuż w rořpacz chodzić muśi/ bo go Papieź nie przeżegnał. *RejPos* 225v; *RejZwierc* 2; *RejPosWstaw* [213]v.

»rořpacz cierpieć« (1): Ciężłza tego męká ktory ná dułzy rořpacz ćierpi/ o Bożym miłosierdziu wátpi/ prze boleć łerdeczną niezmierną mowi: Więťzy grzech moy/ niźli żebych do odpulzczenia przyść miał. *SkarKaz* 314b.

»w rozpacz przyść, przychodzić; do rozpacz przyść, przychodzić; o rozpacz przychodzić; ku rozpacz przyść« [szyk zmienny] (7:2;1:1;1:1): *RejJóz* B6; *RejKup* f3v; *MurzHist* H2; *LubPs* K; *KrowObr* 48; *RejAp* 84; ábychmy nigdy w rospacz nie przychodzili w naywiętfzych vpadkoch swoich/ ále owfzem ábychmy fie vciekali do Boftwa twoiego fwiętego thák bárzo miłofiernego. *RejPos* 247v, [290]; *RejZwierc* 167; Pánná iáko profta/ á takich pokus niefwiadomá: mniemála áby iufz wiare ftráciła w Bogá: y przyfzła do takiej rospaczy/ ifz áni pácierzá mowić/ áni Sákrámentow żadnych brác niechciála. *SkarŻyw* 581, 293; *ReszPrz* 83; *WujNT* 120.

»w rozpacz przywieść (a. przywodzić, a. wwieść, a. wwodzić), przywiedziony; do rozpacz przywieść (a. przywodzić), przywodzący; ku rozpacz przywieść« [szyk zmienny] (13:2;2:1;1): *SeklKat* I3, S2, Tv; *MurzHist* F4, H; *LubPs* F4v marg; *KrowObr* 43v, 53v; A wżákoż cel ich [przyjaciól *Hioba*] [...] iefth zły á niepobożny/ gdyż Iobá chcá w wielc w rospacz á práwie do przepáfi wrzucić/ á thák w tym złá ftronę trzymáią. *BibRadz* I 274, 273v; *RejPos* 139, 331 [3 r.]; *SkarŻyw* 290; *LatHar* 141, 294, 649; Zá czym náftępuie nádzieiá/ ktorá táż wiará podáie/ kora widzi miłofiernego Bogá/ á boiáźni do rospaczy przywodzić fie nie dopufzcza. *SkarKaz* 348a.

»wpaść (a. wpadać, a. upaść, a. upadać) w rozpacz; upaść do rozpacz« [szyk zmienny] (11:1):*BierRaj* 19v; *RejPs* 171; a ftąd rozmnożył się wnim ftrach potępieniá wiecznego [!]/ wpádl wrospacz nieulęczoná *MurzHist* D3v, L3v; *BielKron* 467; *HistRzym* 113v, 115; Owa nędznicy ftráciwfy nádzieię wiecznego żywotá/ á wpádfzy w rospacz/ czuiá że iufz márníe podáni byc máią do wiecznego potępienia fwoiego. *RejPos* 6, [290]v; *RejPosWiecz*³ 98; *SkarŻyw* 57, [237].

Wyrażenia: »ciężka rozpacz« (2): ifz w onęm człowieku krom ciężkiei rospaczy/ niebyło nic fzálonego abo coby w łobie iaki znak rozumu narufzonego niofło. *MurzHist* E3, H2.

»rozpacz o miłofierdziu [czyim (= Boga)]« (2): *RejPs* 171; Też thu obaczyć moze/fz/ ifz Pan y złoczyńce nie chce zoftáwić przy rospaczy o miłofierdziu fwoim *RejPos* 218.

»o rozpacz przyprawiony« (2): Pokaz miłofierdzie nam y wfzelkim ludziom w grzechách ponurzonym/ błędy rozlicznemi vwikłány/ iákożkolwiek ná rozumie záflepionym/ ná woley zátwardziály/ y nákoniec o rospacz przyprawionym. *LatHar* 30, 560.

»rozpacz wielka« [szyk 2:2] (4): Ludzie vczeni/ im go człowiekiem zácnieifzem/ a rospacz iego wiefzłą widzieli/ tym téfz wiecy wfzelakich obyczaiow koftowali/ owáby go pociefzyc mogli *MurzHist* K2. Cf *Wyrażenia przyimkowe*.

Szeregi: »rozpacz i (abo) desperacyja« [szyk 1:1] (2): Hámuie też w nas rospacz y deſperácyá: by fmy fnadź vznakfzy ciężkość grzechów náfzych nie wátpili w miłofierdziu Bożym/ y o ich odpufzczeniu nie rospaczáli. *BialKat* 378v; *LatHar* 113.

»rozpacz i teskność« (1): Ze też wiek ich funnienie zgryźie~obciáżone/ Roſpáczá y teſknoſciá iák ogniem fpalone. *KołakSzczęſl* A4.

»rozpacz i (wieczne) potępienie« (2): Ze by wnas niekrolował fzatan przez grzechi/ a nieobciázal fámnienia/ wroſpac nie przywodził y nawieczne potępienie *SeklKat* S2; *KrowObr* 43v.

»zła nadzieja a rozpacz« (2): *RejPs* 171; Przyczyná złey nádzyeye á rospaczy/ funnienie grzechem ftrapyone. *LubPs* B5v marg.

»rozpacz, (i) złe sumnienie« [szyk 1:1] (2): z kąd rospącz, złe sumnienie nań przypada z tego/ gdy o miłości k łobie nie wie Páná łwego. *ArtKanc* N14v; Tą pokułą ćzárt [!] do tego wiedzie człeká: áby go záltráły/ y w innych grzechách pokutuiącemu á wípokoionemu/ ten mu iáko wielki zámíáta: czyniáć mu złe sumnienie y rospącz nieiáką *SkarŻyw* 294.

»rozpacz a (i) (z)wątpienie« [szyk 2:1] (3): *KrowObr* 48; nie naydzyełz w łobie tákíey márney rospáczy/ á żadnego thákíego wątpienia/ iákobyś záfíę nie wíkromił łmętnego łercá łwoiego z onych łtháłych á wdzyęcnych obietnic íego. *RejPos* 167v, 139.

Wyrażenia przyimkowe: »od rozpaczy« (1):

~Szereg: »od bojaźni, od rozpaczy« (1): Sercze dobre niewyłkoczy. Od boiałny/ od rospaczy *RejKup* I.~

»z rozpaczy« (5): áby teź łnadz oni zrospáczy á z łrogołci karania niebyli wzgorłłeni w wćłkoch łwoich. *RejPs* 193; *RejPos* 177, 287v; Bo nędzá wieczny Páníe przypáda do tego/ Ze łię tárgnáć z rospáczy ná ćię Bogá łwego. Mułi człówek niełzczeńny *CzahTr* C2v.

~Wyrażenie: »z rozpaczy wielkiej« (1): Tedy źli oni z rospáczy wielkiej krzykną: Gory przywałcie nas/ págorki przykryćie nas; ále im to nie pomoże. *SkarKaz* 7a.

Szereg: »z rozpaczy a z bojaźni« (1): Lecz on płácz nie vroćie z pokuty. Bo iuż do niey wrotá zámkníone zołtáná/ íedno z rospáczy á z boiáźni: y przeto im iuż pożytku nie vczyni. *SkarKaz* 5b.~

»w rozpaczy« (15): *RejKup* p2; *RejPos* [290] [2 r.]; Tákże wnet niebożáćko poznał łmiertelnoć łwoię/ poznał włtyd nágoći łwoiey/ á iuż chodził iáko błędny w rospáczy łwoiey. *RejZwierc* 2; ále przez obiełzenie łámego łiebie/ odiał łobie włzyłtek przyłtęp miłóšierdzia y zbáwienia/ íz w rospáczy bez pokuty vmárl. *WujNT* 120.

~w rozpaczy czego (1): IAm íćie dołtáteczenie v wierzył á przetom bełpiecznie mowił y w wćłkoch moich á wnavięczłłsey rospáczy wyltępkow moich tედm ták rozumiał íz koźdy człówek íełt kłámćá á omyłny *RejPs* 171v.

W połączeniu szeregowym (1): Bo ow w rospáczy/ w złey łławie/ á bez żadney nádzíeie/ przygod łwých vżywáć mułi. *RejZwierc* 151v.

Wyrażenie: »w wielkiej rozpaczy« (2): *RejPs* 171v cf w rozpaczy czego; *RejPosWstaw* [213]v cf »w ciemnoścíach a w rozpaczy«.

Szeregi: »w ciemnoścíach a w rozpaczy« (1): A gdy łmy byli w ták wielkich ciemnołciach/ á w ták wielkiej rospáczy/ przyłzedł Syn Boży/ [...] wydał łie ná łrogá łmierć/ áby nas wybáwił od łmierći *RejPosWstaw* [213]v.

»w rozpaczy i nienawísci« (1): íełli [umarł] w tyi że rospáczy i pana Boga przekłętyi nienawísci/ to [...] *MurzHist* T4v.

»w przekłętwie i rozpaczy« (1): I przetołz wewłzelkiem przekłéłtwie [!] i rospáczy pokim żyw trwac będe/ ani pociełzon być mogę *MurzHist* R3.Cf »w rozpaczy być«.~

W przen (6) : I łtázć [lege: stádzć] po okrutnem morzu rospáczy pływám/ i wały mię i tam i łam miećá. *MurzHist* E4v; Leć raczyi piekielné męki czuię/ a nie dźiw/ Bo tam íełt piekło/ gđzie kogo takie rospáczy gryzá. *MurzHist* H4v; ale iá tego niepozwałám/ żeby kiedy Daudi/ wtak głębokie rospáczy piekło włzedł iako iá abo żeby od niego duch boży odłzedł gdy on vpádl *MurzHist* K4v;

Strzeż się rozpaczy Kaymowey/ abyś zle o miłosierdziu Bożym trzymając á wnim wątpiac/ w cięższy grzech nie wpadł/ niżeliby brátá rodzzonego zabił. *SkarŻyw* 168.

Wyrażenie: »doł, toń rozpaczy« (1:1): ratuy iey mily panie aby fie tak niezatoczyła aby łprętkiego razu nie vpadła w dol zley nadzieie a rozpaczy o świętem milofierdziu twoiem *RejPs* 171; ktorzy wielmi grzeźny/ w gorźzy toni rozpaczy byli/ a wźdy załalką Bożą na przyiacielką námowę/ ku łafce Boży przyłzli *MurzHist* I3.

Cf ROZPACSTWO, **ROZPACZANIE**, **ROZPACZENIE**, ROZPACZNOĆ

RS